

Derleyenler
KIVANÇ KOÇAK
TANIL BORA
Yüz
Cumhuriyet Tarihinden
100 Portre

İletişim Yayınları 3354 • Bugünün Kitapları 285

ISBN-13: 978-975-05-3585-7

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

ÇİZİMLER Fatma Ece Aysu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Merve Öztürk

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31

Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi,

Gelincik Sokak, Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul,

Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

yüz

Cumhuriyet Tarihinden 100 Portre

DERLEYENLER
Kıvanç Koçak / Tanıl Bora

İçindekiler

SUNUŞ

Cumhuriyet'in Yüzleri

İletişim'in 40. Yılıyla Buluşuyor 13

Seyit Rıza / Sey Rıza (1860-1937)

YALÇIN ÇAKMAK 21

Said Nursî / Said-i Kürdî (1877-1960)

YALÇIN ÇAKMAK 26

Rauf Orbay (1879-1964)

KIVANÇ KOÇAK 31

Ali Fethi Okyar (1880-1943)

PINAR AYDOĞAN 36

Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938)

FARUK ALPKAYA 41

Kâzım Karabekir (1882-1948)

PINAR AYDOĞAN 49

Celal Bayar (1883-1986)

TANIL BORA 54

Mehmet Şükrü Kaya (1883-1959)
PINAR AYDOĞAN59

Halide Edib Adıvar (1884-1964)
AYLİN ÖZMAN63

İsmet İnönü (1884-1973)
ALİ DURAN TOPUZ68

Çerkes Ethem (1886-1948)
KIVANÇ KOÇAK75

Şefik Hüsnü Deymer (1887-1959)
EMEL AKAL80

Mehmet Şükrü Saraçoğlu (1887-1953)
PINAR AYDOĞAN85

Hüseyin Avni Ulaş (1887-1948)
AHMET DEMİREL90

Nezihe Muhiddin (1889-1958)
FERYAL SAYGILIGİL95

Recep Peker (1889-1950)
DİNÇER DEMİRKENT99

Mehmet Fuad Köprülü (1890-1966)
AYLİN ÖZMAN104

Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)
PINAR AYDOĞAN109

SERTELLER

Sabiha Sertel (1895-1968)

Zekeriya Sertel (1890-1980)
EMEL UZUN114

Şevket Süreyya Aydemir (1897-1976)
HALİL AKKURT119

Hasan Âli Yücel (1897-1961)	
TANIL BORA	124
Adnan Menderes (1899-1961)	
TANIL BORA	129
Suat Derviş (1901-1972)	
FERYAL SAYGILIGİL	136
İsmail Bilen (1902-1983)	
HALİL AKKURT	141
Nâzım Hikmet (1902-1963)	
EMRE BAYIN	146
Hikmet Kıvılcımlı (1902-1971)	
TANIL BORA	150
Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983)	
TANIL BORA	155
Esat Âdil Müstecaplıoğlu (1904-1958)	
ÖZGÜR GÖKMEN	160
Nihal Atsız (1905-1975)	
TANIL BORA	165
Mehmet Ali Aybar (1908-1995)	
KIVANÇ KOÇAK	170
Nurettin Topçu (1909-1975)	
AYLİN ÖZMAN	175
Behice Boran (1910-1987)	
AKSU BORA	180
Kemal Tahir (1910-1973)	
EMRE BAYIN	185
Nihat Erim (1912-1980)	
ALİ DURAN TOPUZ	190

Osman Bölükbaşı (1913-2002)
TANIL BORA 195

Mehmet Mihri Belli (1915-2011)
HALİL AKKURT 200

Aziz Nesin (1915-1995)
LEVENT CANTEK 205

Talât Aydemir (1917-1964)
BURAK ONARAN 210

Kenan Evren (1917-2015)
YETVART DANZİKYAN 215

Alparslan Türkeş (1917-1997)
TANIL BORA 220

Musa Anter (1920-1992)
KIVANÇ KOÇAK 228

Turan Güneş (1922-1982)
TANIL BORA 233

Yaşar Kemal (1923-2015)
EMRE BAYIN 238

Süleyman Demirel (1924-2015)
TANIL BORA 243

ECEVİTLER

Bülent Ecevit (1925-2016)

Rahşan Ecevit (1923-2020)
ALİ DURAN TOPUZ 250

Attilâ İlhan (1925-2005)
EMRAH ÖZEN 257

İdris Küçükömer (1925-1987)
HALİL AKKURT 262

Doğın Avciođlu (1926-1983)	
HALİL AKKURT	267
Necmettin Erbakan (1926-2011)	
TANIL BORA	272
Erdal İnönü (1926-2007)	
KIVANÇ KOÇAK	279
Kemal Türkler (1926-1980)	
CAN ŞAFAK	284
Çetin Altan (1927-2015)	
Y. DOĞAN ÇETİNKAYA	288
Turgut Özal (1927-1993)	
YETVART DANZİKYAN	293
Abdullah Baştürk (1929-1991)	
TUĞRUL PAŞAOĞLU	300
Abdi İpekçi (1929-1979)	
FARUK BİLDİRİCİ	305
Turan Dursun (1934-1990)	
KIVANÇ KOÇAK	310
Türkan Saylan (1935-2009)	
EMEL UZUN	315
Yılmaz Güney (1937-1984)	
KIVANÇ KOÇAK	320
Deniz Baykal (1938-2023)	
ALİ DURAN TOPUZ	325
Fikri Sönmez (1938-1985)	
TANIL BORA	330
İsmail Beşikçi (1939-)	
YALÇIN ÇAKMAK	335

İsmail Cem (1940-2007)	
HALİL AKKURT	340
Mehdi Zana (1940-)	
TUNCAY ŞUR	345
Fethullah Gülen (1941-)	
YAVUZ ÇOBANOĞLU	349
Uğur Mumcu (1942-1993)	
AYBARS YANIK	356
Doğu Perinçek (1942-)	
ALİ DURAN TOPUZ	361
Besim Tibuk (1945-)	
AYBARS YANIK	366
Mahir Çayan (1946-1972)	
TANIL BORA	371
Tansu Çiller (1946-)	
AKSU BORA	378
Deniz Gezmiş (1947-1972)	
KEREM ÜNÜVAR	383
Mesut Yılmaz (1947-2020)	
FARUK BİLDİRİCİ	388
Bülent Arınç (1948-)	
ELİF KEY	393
Devlet Bahçeli (1948-)	
KEMAL CAN	397
Melih Gökçek (1948-)	
KIVANÇ KOÇAK	402
Kemal Kılıçdaroğlu (1948-)	
ALİ DURAN TOPUZ	407

Ertuğrul Kürkçü (1948-)	
MURAT BJEDUĞ	412
İbrahim Kaypakkaya (1949-1973)	
KEREM ÜNÜVAR	417
Abdullah Öcalan (1949-)	
TUNCAY ŞUR	422
Abdullah Gül (1950-)	
BAYRAM KOCA	429
Salih Mirzabeyoğlu (1950-2018)	
BAYRAM KOCA	434
Mehmet Ağar (1951-)	
GÖKÇER TAHİNCİOĞLU	438
Recep Tayyip Erdoğan (1954-)	
MENDERES ÇINAR	443
Hrant Dink (1954-2007)	
YETVART DANZİKYAN	450
Muhsin Yazıcıoğlu (1954-2009)	
TANIL BORA	455
Orhan Doğan (1955-2007)	
TUNCAY ŞUR	460
Meral Akşener (1956-)	
EMEL UZUN	464
Abdullah Çatlı (1956-1996)	
GÖKÇER TAHİNCİOĞLU	469
Ahmet Kaya (1957-2000)	
KIVANÇ KOÇAK	474
Tayfun Gönül (1958-2012)	
KIVANÇ KOÇAK	479

Ahmet Davutoğlu (1959-)	
BAYRAM KOCA	484
Eren Keskin (1959-)	
GAYE BORALIOĞLU	489
Cem Uzan (1960-)	
ELİF KEY	494
Erdal Eren (1961-1980)	
NEYYİRE ÖZKAN	499
Gültan Kışanak (1961-)	
SEVİLAY ÇELENK	504
Leyla Zana (1961-)	
AKSU BORA	509
Hasan Ocak (1965-1995)	
KIVANÇ KOÇAK	514
Metin Göktepe (1968-1996)	
KIVANÇ KOÇAK	519
Selçuk Kozağaçlı (1972-)	
HALUK İNANICI	524
Selahattin Demirtaş (1973-)	
SEVİLAY ÇELENK	529
Ali İsmail Korkmaz (1994-2013)	
GÖKÇER TAHİNCİOĞLU	534
YAZARLAR	541

SUNUŞ

Cumhuriyet'in Yüzleri İletişim'in 40. Yılıyla Buluşuyor...

Üç kıtaya yayılan koca bir imparatorluk olarak 600 yıldan fazla yaşayan Osmanlı'nın ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, 2023'te 100. yıldönümünü kutluyor. 100 yıl, insan ömrü açısından düşünüldüğünde uzun bir süre elbette ama tarihsel akış bakımından pek de öyle değil. 200, 300, 500 yıl hüküm süren nice imparatorluk bugün tarih kitaplarında üç beş sayfada anlatılıp geçiliveriyor; tarihin hiçbir şeye aldırmadan, durmadan akışı içinde insan ömrünün kısalığı –tarih açısından değil ama insan açısından– trajik değil mi bir bakıma?

Yine de Türkiye'nin iyisiyle kötüsüyle, eğrisiyle doğrusuyla, yalpalamalarıyla noksanlarıyla 100 yıllık bir cumhuriyet geleneği olduğunu söyleyebiliriz herhalde. Bu geleneğin içinin ne ile dolu olduğu, nasıl doldurulduğu tartışmasının bir sunuş yazısının boyutlarını çokça aşacağı malum. Ancak

cumhuriyetin, neredeyse kuruluşundan itibaren bu topraklarda salt bir yönetim şeklinin ifadesi olmayıp türlü kavgalara, çekişmelere, hesaplaşmalara konu olan bir tür “çatı kavram” olarak var olduğunu akılda tutmakta fayda var. Kuruluşta bir tür “reddi miras” yapan cumhuriyetin; askerî vesayet altındaki cumhuriyetin; farklılıklara tahammülsüz milliyetçi cumhuriyetin; bizzat devlet aygıtlarının kendisi olarak cumhuriyetin; küresel pazar ekonomisinin bir aktörü olarak cumhuriyetin; bilhassa son otuz yılda Türkiye’ye damgasını daha çok vuran siyasal İslâm’ın cumhuriyetinin; kolektif hafızada zaten durup duran Osmanlıcılığın milliyetçilik ve neoliberalizm tornasından geçirildiği cumhuriyetin; uzaklardaki bir hayal olsa da özgürlükçü, demokratik bir cumhuriyetin hepsinin birbirleriyle bir şekilde bütünleştikleri ve apayrı uçlara savruldukları noktalar var.

Cumhuriyet’in 100. yıldönümü tam da bu bütünleşmeler ve ayrışmalar üzerinden Türkiye’nin geçmişi, bugününü ve geleceğini düşünmek için önemli bir fırsat aslında: Cumhuriyet’in kuruluşu, gelişimi, vardığı ve gidebileceği yerler üzerine kafa yormak başka türlü bir ülkeyi de mümkün kılabilir. Zira basitçe gazetelere verilen tam sayfa “Yaşasın 100. Yıl” ilanlarının, televizyon için çekilen kısa film tadındaki reklamların, sosyal medyadan yapılan zoraki kutlamaların, geçiştirmelerin ya da kestirip atmaların ötesinde “cumhur” kavramını, devlet-cumhuriyet ilişkisini, ekonomi politikle bir arada ele alınan bir tarihsel-sosyal analizi önüne koyan; üstelik Cumhuriyet’in öteden beri yaşadığı ve yaşattığı sorunlar yanında dünyanın gidişatının anbean ortaya çıkardığı başka problemleri de göz önünde bulunduran bir

muhassebeye büyük ihtiyaç olduğu ortada. Dolayısıyla, ülkedeki ve dünyadaki ekonomik krizler, siyasi çalkantılar, toplumsal kutuplaşmalar, insan hakları ihlalleri, teknolojik gelişmeler vb. gibi birçok faktör bir arada düşünüldüğünde *Cogito* dergisinin 1998’de çıkan 15. sayısının başlığındaki ifade hâlâ sahiçiliğini koruyor: “Cumhuriyet alkışla olmaz.”¹

* * *

Cumhuriyet’te 100 yılda yaşananları farklı boyutlarıyla ele alıp değerlendiren, analiz eden çok sayıda çalışma var. Bu kitapsa onlardan biri değil. Yüz, Cumhuriyet tarihi boyunca gerek yapıp ettikleriyle gerek düşünceleriyle ülkenin gidişatına etki etmiş, gerek siyasal gerek toplumsal bir iz bırakmış 100 kişinin portresinden oluşuyor. Bu noktada tarihî anları, olayları değerlendirirken² bunlarda rol alan “kahramanları”, öne çıkan figürleri anlamlandırmaktan konuşabiliriz biraz.

Bu faaliyetin bir açıdan çok kolay olduğunu söyleyebiliriz: Sonuçta söz konusu olaylarda karakterleriyle, yapıp ettikleriyle ve düşünceleriyle gidişata yön veren ya da olup biteni değiştiren, etkileyen kimseleri “iyi-kötü”, “kahraman-hain”, “bizden-düşman” kalıplarının içine sokup yaftalıyoruz. Zaman geçtikçe bu kalıplar –yine olayların, tarihin akışına göre– aşınıyor ya da mermerleşiyor: İyilerle, kahramanlarla, bizden olanlarla kötüler, hainler, düşman-

1 Kürşat Bumin, sözün Hüseyin Cahit’e ait olduğunu belirtir, bkz. *Cogito, Cumhuriyet: Alkışla Olmaz*, “Alkışla Cumhuriyet Olmaz” başlıklı yuvarlak masa toplantısı, sayı 15, 1998, s. 193.

2 Elbette hemen akla geliverecek “Tarihî an/olay neye göre, kime göre belirlenir?” sorusunu bir yana bırakarak.

lar yer değiştirebiliyor; “daha iyi anlamalıyız”lar havada uçuşuyor; verilen anlamlar büyütölüyor ya da küçölölüyor.

Ne var ki, bir başka açıdan söz konusu “kahramanları/figürleri” anlamlandırmak hiç kolay değil. Çünkü yine o meşhur sorular karşımıza dikiliyor: Kahramanı kim belirliyor? Neden o, değil de bu, kahraman oluyor; olan bitende rol alan irili ufaklı kişiler nasıl oluyor da göz ardı ediliyor; düşünceleri, fikirleri görmezden geliniyor? Bunların cevabına, tarihi, “kazananların” yaptığına/yazdığına dair kadim düşüncede ulaşmak mümkün herhalde.

Her durumda tarihî olayların, bunlarda rol alanların etkilerini ve anlamlarını tam olarak kavrayabilmek için epeyce zaman geçmesi gerektiği aşıkâr. Zira insanın aslında hiçbir zaman yaşadığı zamanı, içinden geçtiği dönemi tam olarak idrak edemediği ortada. Tam da Stefan Zweig’ın 1915’te günlüğüne yazdığı gibi, “Tarihsel anı ne kadar az yaşar insan (...) yaşadığımız, yalnızca o anın gölgesidir.”³ Franz Kafka’nın, Almanya’nın Birinci Dünya Savaşı’na girdiğini açıkladığı 1 Ağustos’u ertesi gün günlüğüne hiç önemli bir şey değilmişçesine not edip geçmesi böyle düşününce şaşırtıcı olmaktan çıkıp, doğal gelmiyor mu?: “2 Ağustos 1914 / Almanya, Rusya’ya savaş ilan etti. – Öğleden sonra yüzme kursuna.”⁴

Bu bağlamlar kapsamında değerlendirince bu ki-taptaki kişi sayısı da çok daha fazla olabilirdi şüph-

3 *Günlükler*, s. 155-156.

4 “Franz Kafka(3. Juli 1883-3. Juni 1924) Briefe und Tagebücher”, <https://homepage.univie.ac.at/werner.haas/1914/tb14-051.htm>. Bir tarihsel not olarak, Osmanlı ve Almanya arasında da tam bu tarihte ittifak antlaşması imzalandığını belirtmeden geçmeyelim.

siz; başkaları böyle bir derleme yapacak olsa başka isimlere yer verebilirdi. Ancak hem kitabın hacmi açısından bir kısıtlamaya gitmek şarttı, hem de seçilen isimler İletişim içinde belli bir demokratik çerçevede belirlendi. Yani kitaptaki isimler salt, derleyiciler Kıvanç Koçak ve Tanıl Bora'nın seçimleri olarak görülmesin: Yayınevindeki başka çalışanların, hatta vaktiyle İletişim'den yolu geçmiş kişilerin de görüş ve önerileri dikkate alınıp yapılan bir tür oylamayla Yüz'de yer alacak isimlere karar verildi. Zira bu kitabın yayınevimiz için farklı bir anlamı da var: Yüz bir bakıma İletişim Yayınları'nın 40. yıl kitabı!

* * *

İletişim Yayınları 12 Eylül 1980 darbesinin ardından, 1983'te antidemokratik uygulamalara karşı, epeyce sinen toplumsal muhalefete bir tür nefes borusu olması için kurulmuştu. Kurulduğu günden itibaren de ülkedeki demokrasi ve insan hakları mücadelesine, toplumsal-kültürel hayata bir katkıda bulunmak için çabaladı; yayın programı bu doğrultuda şekillendi. 2023 sonu itibariyle 3.500'e yaklaşan kitaptan oluşan katalogumuzda bu çabanın izlerini takip etmek mümkündür. İletişim, öteden beri sıradan bir yayınevi olmanın ötesinde siyasal, toplumsal ve kültürel bir sorumluluk taşıdığıнын bilincinde olan; kolektif akla yaslanan; yayıncılığın salt maddiyat eksenli değil, belli değerler çerçevesinde yürütülmesi gerektiğine inanan; özgürlükçü, esas olarak "başkaları ne der"den ziyade tartışmalarla zenginleşecek bir zemine alan açmaya çalışan bir üretim alanı oldu. Kuşaklar yenilense de, yayınevinin genetiğine işlediği söylenebilecek bu değerlerden

hiçbir zaman uzaklaşmadı. Bugün de faaliyetimizi, sadece tek bir kişinin beğenisine ve fikrine dayanmayan, mümkün olduğunca geniş katılımlı bir “yayın kurulu” yoluyla sürdürüyoruz.

Tüm bu çerçevede Cumhuriyet’in 100. yılında yayımladığımız Yüz, 40. yılımızı kutlamaya tam denk düşen bir kitap oldu. Çünkü Cumhuriyet’in seyrine kısa portreler üzerinden bir bakış olan bu kitap bir yanıyla İletişim’in 40 yıldır büyük özgünlüklerinden olan yayınevi içinde kolektif biçimde iş yapma anlayışımızın parlak örneklerinden: Değindiğimiz gibi, kitapta yer alacak isimlere hep birlikte karar verildi, tartışıldı, konuşuldu; içeride kalanlara itirazlar, dışarıda kalanlara üzülenler oldu ama kimse- nin görüşü önemsizleştirilmedi. Beri yandan Yüz, başkalarıyla birlikte iş yapma birikimimize de açık bir selam: *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* gibi alanlarındaki yetkin isimlerden oluşan en geniş grupla, nesnel ama demokratik, özgürlükçü dünya görüşüne uygun bir hesap dökümü de sunan projeler yayıncılık yolculuğumuzun en önemli duraklarından, geleneklerinden. 38 farklı yazarın katkı koyduğu Yüz bu geleneğe saygı duruşu bir nevi.

Türkiye gibi bir ülkede “araştırma-inceleme”den “bugünün kitapları”na, “psykhe”den “yemek kültürü” kitaplarına, “politika”dan “biyografi”ye sadece kurmaca dışı yayıncılıkta değil, kurmaca alanında da yayın yapıp belli bir çizgiyi sürdürebilmek bakımından müstesna bir yayınevi olmak kolay değil. 40 yıldır bizlerle birlikte olan tüm okurlarımıza, yazar-

larımıza, çevirmenlerimize, üzerimizde emeği olan herkese çok teşekkürler... Nice 40 yıllara...

* * *

Bitirirken kitapla ilgili ufak birkaç “teknik” not: Kitaptaki metinlerin her yazarın kendi üslubunu, bakış açısını içeren özgün portre denemeleri olduğu unutulmasın. Dolayısıyla, –hiçbir yazara yazma tarzıyla ilgili bir müdahalemiz de olmadığından– bazı yazılar salt biyografik metinler gibiyken, bazıları deneme tarzında ilerliyor, bazılarıysa bu ikisini harmanlıyor.

Yazarlardan tek isteğimiz, hacim meselesi yüzünden, yayın kurulu olarak belirlediğimiz sınırlar içinde kalmalarıydı ki (bazı metinlerin başka bazılarına göre uzunca olmalarının sebebi budur), hepsi bu konuda teşekkürü hak ediyor. Anlatmak istediği çok şey olup da vuruş kısıtı yüzünden özet geçmek zorunda kalan yazarlarımıza anlayışları ve ustalıkları için de teşekkür etmeliyiz elbette.

Son olarak –Cumhuriyet tarihinde “afişte kimin adı üstte yer alacak” kavgalarının da epeyce yer kapladığını düşünerek– kitaptaki isimlerin belli bir seyri daha iyi yansıtacağını düşündüğümüzden doğum yıllarına göre sıralandığını, aynı yılda doğan kişileriye soyadına göre sıraladığımızı belirtelim.

KIVANÇ KOÇAK